

УДК 801.671:57:81'367.2

АНАЛІЗ ТИПОЛОГІЇ ТЕКСТІВ З ПОЗИЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ

Стрілецька С.В.

Білоцерківський національний аграрний університет

У статті розглянуто стилістичний аналіз тексту як складову процесу перекладацького аналізу. Уточнено поняття «функціональний стиль мови». Проаналізовано суттєві для перекладознавства тексти (наукові, ділові, публіцистичні і художні) з позицій перекладацького аналізу. Узагальнено сутність когезії як домінантної категоріальної характеристики тексту. Виділено типи повторення як лексичний і семантичний засіб забезпечення когезії в тексті.

Ключові слова: переклад, перекладацький аналіз, функціональний стиль мови, лексико-семантична когезія, типи повторень.

Адекватний письмовий переклад неможливо здійснити без відповідного перекладацького аналізу вихідного текстового матеріалу [6, с. 4].

Перша складова частина процесу перекладу передбачає виявлення у тексті повторень як лексико-семантичного засобу забезпечення когезії в тексті, створення сітки вузлів лексико-семантичного зв'язку, встановлення «семантичного ядра» шляхом визначення центральних і маргінальних речень за М. Ноеу (1991). Перекладацький аналіз тексту включає також його стилістичний аналіз [6, с. 4-5].

З огляду на це, **актуальність** статті зумовлена необхідністю вивчення текстів різних функціональних стилів мови з метою створення вагомого інструменту для подальшої перекладацької діяльності.

Метою статті є розглянути стилістичний аналіз тексту як складову процесу перекладацького аналізу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Уточнити поняття «функціональний стиль мови».

2. Проаналізувати суттєві для перекладознавства тексти (наукові, ділові, публіцистичні і художні) з позицій перекладацького аналізу.

Однією з базових категорій традиційної стилістики є поняття «функціональний стиль мови» (далі – ФСМ). Услід за І.Р. Гальперінім, під ФСМ ми розуміємо систему взаємопов'язаних мовних засобів, які слугують певній меті комунікації [4, с. 33]. Автор виділяє наступні функціональні стилі англійської мови: 1) мова художньої літератури (англ. «The language of belles-lettres»); 2) мова публіцистичної літератури (англ. «The language of the publicistic literature»); 3) мова газет (англ. «The language of newspapers»); 4) мова наукової прози (англ. «The language of scientific prose»); 5) мова офіційних документів (англ. «The language of official documents») [3, с. 33].

На думку Н.М. Кожині, до функціональних стилів мови належать: 1) науковий стиль (англ. «The scientific style»); 2) стиль офіційних і ділових документів (англ. «The official and business style»); 3) публіцистичний стиль (англ. «The publicistic style»); 4) стиль художньої літератури (англ. «The style of belles-lettres»); 5) розмовно-побутовий стиль (англ. «The colloquial and everyday style») [8, с. 157-215].

О.О. Селіванова поєднує класифікації І.Р. Гальперіна і Н.М. Кожині та виділяє наступні ФСМ:

1) офіційно-діловий стиль (англ. «The official and business style»); 2) публіцистичний стиль (англ. «The publicistic style»); 3) науковий стиль (англ. «The scientific style»); 4) розмовний стиль (англ. «The colloquial style»); 5) стиль художньої літератури (англ. «The style of belles-lettres») [3, с. 695].

З огляду на проведений аналіз наукової літератури з питання визначення поняття «ФСМ», ми дійшли до висновку, що у традиційній стилістиці не існує єдиної класифікації ФСМ. Натомість, проведений аналіз, услід за Т.Р. Кияк, дозволяє виділити суттєвими для перекладознавства тексти, а саме: науковий, діловий, публіцистичний, художній [5, с. 86]. Розглянемо кожний із зазначених текстів детальніше.

Питання класифікації наукових текстів досліджували вчені І.В. Арнольд (1981), І. Колігачева (1991), А.Д. Белова (2003) та ін., які виділяли такі їх риси: логічність, послідовність, чіткість, аргументованість, доказовість [1; 2; 9]. Традиційно до наукових текстів відносять монографії, журнальні статті, автореферати, доповіді, тези тощо [10, с. 43]. Особливість наукових текстів полягає в наявності термінів, основних концептуальних одиниць наукового тексту. У науковій статті і вузькофаховій монографії термін перебуває у своїй термінологічній сфері і забезпечує передачу нової інформації.

Ознаками наукового тексту виступають його цілісність та інформаційна завершеність, при цьому поняття змісту стає вирішальним. У змістовій структурі висловлювань зазвичай виділяються такі значення: денотативне (предметне, референційне), інформаційне (препозитивне, становить його семантичну структуру), інтерпретаційне (репрезентує значення як своєрідну інтелектуальну модель предмета, події, ситуації стану) [5, с. 116]. Такі міркування дають підстави вважати, що процес передачі семантичної інформації, який ґрунтується на когезійному зв'язку, співвідносить референційні, інформаційні та інтерпретаційні аспекти змісту в тексті.

Наявність усіх названих вище ознак дає змогу визначити науковий текст як форму лінгвосоціокультурної взаємодії, що реалізується в мовленнєвій діяльності суб'єктів фахової сфери спілкування. У своєму конституюванні він спирається на цілісну структуру в сукупності інтра- та екстралінгвістичних чинників, що зумовлює необхідний референційний, інформаційний, інтерпретаційний базис локальної та глобальної зв'язності тексту.

Питання класифікації ділового тексту вивчали С.С. Максимов (1984, 1992), J.L. Austin (1986) та ін. До ділових текстів учені відносять тексти офіційних і ділових документів: договори, угоди, пакти, декларації, конвенції, ділові контракти, конституції, закони, статути, накази, правила, ділові листи і записки [12; 14]. Серед особливостей ділових текстів науковці визначають специфічну композицію (преамбула, центральні речення, вступне слово, заключні речення, підпис, печать, зазначення дати, імені адресата тощо), наявність літературних фраз «I beg to inform you», «on behalf of», «Dear Sir», використання символів, аббревіатур, акронімів, відсутність стилістичних прийомів та експресивних засобів, складний синтаксис [7, с. 57-59].

За Н.М. Разинкиной (1989), діловий стиль – функціональний різновид мови, який служить для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві, у сфері управління адміністративно-господарською діяльністю. Названий стиль належить до виразно-об'єктивних стилів; виділяється найвищою мірою книжності. Основне призначення – регулювати ділові стосунки в зазначених вище сферах та обслуговувати громадські потреби людей у типових ситуаціях.

Специфіка ділового спілкування полягає в тому, що незалежно від того, хто є безпосереднім укладачем документа й кому його адресовано, офіційним автором та адресатом документа майже завжди є організація в цілому. Іншою важливою характеристикою ділового спілкування є конкретна адресність інформації. Наступною характерною рисою ділового спілкування є тематична обмеженість кола завдань, що вирішує організація, а це, у свою чергу, є наслідком певної стабільності її функцій.

Традиційними ознаками досконалості ділового стилю є: 1) стислість; 2) дотримання основних загально-мовних і функціонально-стилістичних мовних норм; 3) слова й вирази, що безпосередньо пов'язані з думкою, повинні стояти в тексті якнайближче; 4) дотримання максимально чіткого, послідовно-лаконічного і граматичного зв'язку між реченнями, що містять окремі судження; 5) вставні речення, застереження, супровідні твердження, усілякі відхилення від основної думки повинні значно поступатися своїм обсягом перед викладом основної думки.

У результаті багатовікового розвитку в діловому стилі сформувалися такі мовні засоби та способи викладу змісту, які дозволяють найефективніше фіксувати управлінську інформацію й відповідати всім вимогам, що до неї висуваються.

Діловий стиль має такі функціональні підстилі: 1) законодавчий – використовується в законодавчій сфері, регламентує та обслуговує офіційно-ділові стосунки між приватними особами, між державою і приватними та службовими особами (реалізується у Конституції, законах, указах, статутах, постановах та ін.); 2) дипломатичний – використовується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури (регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян. Реалізується в конвенціях (міжнародних угодах), комюніке (повідомленнях),

нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах та ін.); 3) юридичний – використовується у юриспруденції (судочинство, дізнання, розслідування, арбітраж) (цей підстиль обслуговує і регламентує правові та конфліктні відносини між державою та підприємствами й організаціями всіх форм власності, між підприємствами, організаціями та установами, між державою та приватними особами, між підприємствами, організаціями та установами всіх форм власності та приватними особами, між приватними особами).

Діловий стиль реалізується в актах, позовних заявах, протоколах, постановах, запитках, повідомленнях та ін. Адміністративно-канцелярський – використовується у професійно-виробничій сфері, правових відносинах і діловодстві. Він обслуговує та регламентує: 1) службові (офіційні) відносини між підприємствами одного й різного підпорядкування; 2) службові відносини між структурними підрозділами одного підпорядкування; 3) службові відносини між приватною особою та організацією, установою, закладом і навпаки; 4) приватні (неофіційні) відносини між окремими громадянами.

Типологію публіцистичних текстів вивчали І.Р. Гальперін (1977), І.В. Арнольд (1981), М.Н. Кожина (1977) [12, с. 85]. Автори виділяють ораторський стиль (промови з політичних, соціальних та інших громадських питань), стиль теле- і радіокоментарів, стиль есе, стиль журналістських статей (книжок). С.С. Максимов дещо по-іншому розглядає питання публіцистичного тексту. До публіцистичних текстів автор відносить друковані тексти засобів масової інформації (статті і есе в газетах і журналах з коментарями, судженнями, критикою, дискусіями, оголошеннями і рекламою, спортивними коментарями тощо) і тексти в електронному вигляді інтернеті [7, с. 85]. Такі тексти мають певні лінгвістичні риси художніх текстів (емоційне забарвлення, оцінка автором подій, використання стилістичних прийомів та експресивних засобів мови) [7, с. 13].

Публіцистичний стиль мовлення представляє собою функціональний різновид літературної мови і широко вживається у різних сферах суспільного життя: в газетах і журналах, на телебаченні та радіо, в публічних політичних виступах, у діяльності партій та суспільних об'єднань. Сюди ж треба додати політичну літературу для масових читачів та документальне кіно.

Найважливішими функціями публіцистичного стилю є інформаційна та впливова. Інформаційна функція властива усім стилям мови. Специфіка інформаційної функції в публіцистичному стилі залежить від характеру інформації, її джерел та адресатів. Інформація у публіцистичних текстах не лише описує факти, але й відображає думку, настрій, містить коментарі та роздуми авторів. Це відрізняє її від наукової інформації.

Функція впливу є для публіцистичного стилю системоутворюючою, саме вона виділяє цей стиль серед інших різновидів літературної мови.

Публіцистичний стиль представлений різними жанрами, котрі мають різні задачі в процесі спілкування та функціонують в різних умовах. До публіцистичних жанрів відносяться газетні політичні інформації, передові статті, замітки, фел'етони,

памфлети, лірико-публіцистичні статті, а також лозунги, заклики, звернення до громади країни, рецензії на фільми та вистави, сатиричні замітки, начерки, огляди, тобто всі жанри масової комунікації, а також усна форма мови – публічні виступи на суспільно-політичні теми.

Питання класифікації художніх текстів вивчали Т.А. Казакова (2003), Л.В. Коломієць (2004), J. Sinclair (1986) [5; 10; 15]. Так, J. Sinclair говорить про те, що художні тексти відображають «уявні світи» (англ. «fictional worlds»), тобто світи творчої вигадки письменника [15, с. 52]. Серед художніх текстів учені виділяють: 1) прозу (класичну та інші жанри прози, такі як фантастика, детективи); 2) драму; 3) поезію; 4) художні фільми.

Стиль художньої літератури (інші назви: художній, художньо-белетристичний) являє собою складний сплав у якому відображається все багатство літературної мови. Тут можливі поєднання елементів усіх стилів, а також діалектів, жаргонізмів та інших складників, якщо це вмотивоване потребами мистецького зображення дійсності. У цьому стилі вирізняються засади організації мовних засобів прози, поезії та драматургії, кожна з яких у свою чергу характеризується розмаїттям жанрових особливостей. Та попри жанрові відмінності художньо-белетристичний стиль є цілісною категорією літературної мови, оскільки всі його різновиди об'єднуються виконуваною ним спільною функцією впливу.

Якщо порівняти арсенал виражальних засобів художнього стилю і деяких жанрів публіцистики, то виявляється, що тут є багато спільного, проте вони відрізняються своїми завданнями, сферою застосування, обсягом використовуваних слів та конструкцій. Так, наприклад, введення в мову художнього твору суспільно-політичної лексики і фразеології, вимагає від письменника добре розвинутого чуття художньої міри, знання найтонших нюансів, що виникають у слові від зміни контексту. Відомо, що невмотивоване переміщення мовних засобів з одного стилю в інший – функціонально далекий – сприймається як різкий дисонанс або як засіб комізму. Н.Ф. Палевина (1980) наголошує, що в образній, емоційно насиченій мові, поезії не тільки таке переміщення, а навіть поодинокі стилістичні вади у використанні лексики знижують, а то й зовсім зводять нанівець художню вартість твору.

Використання мовних засобів у художньому стилі зумовлено його призначенням – образно відтворювати дійсність, тобто змальовувати життя через образи, втілені в слова. Тому найхарактернішою ознакою мови красного письменництва є гранична чуттєва конкретність при відтворенні образів людей та явищ навколишньої дійсності, глибока виразність, емоційність, картинна мальовничість. У художньому стилі можуть поєднуватися досить різнопланові мовленнєві засоби з погляду їхніх експресивно-стилістичних та номінативно-виразової сили будь-які співвідношення елементів загальної системи мови та її стилів.

Основною функцією мови художнього твору, є функція зображувальна у найширшому значенні цього слова: це і використання специфічних засобів словесного зображення: синонімів, антонімів, епітетів, метафор, порівнянь; це і вживання немаркованих мовних засобів, їх здатності «живописати» при змалюванні портретів, пейзажів, описів, при відтворенні кольорів, звуків, запахів; це і впровадження евфонічних засобів мови, її ритмомелодики та ін.

У художньому стилі мовні засоби служать специфічній меті – побудові художнього образу; ця мета здійснюється через поєднання елементів усіх елементів функціональних стилів мови.

Специфіка художніх творів полягає в різко виявленій індивідуальності, неповторності мови кожного письменника, в єдності комунікативних та естетичних функцій тексту, в широкому використанні елементів різного стилістичного забарвлення, в естетичній значимості будь-якої лінгвістичної одиниці. Але вдаючись до тих чи інших лексико-фразеологічних і морфолого-синтаксичних засобів загально народної мови, вживаючи говіркові, просторічно-жаргонні елементи, автор мусить завжди орієнтуватись на літературну норму. Це закон художньо-словесного мистецтва, порушення якого веде до мовного натуралізму.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки про те, що у традиційній стилістиці не існує єдиної класифікації ФСМ. Суттєвими для перекладознавства текстами є наукові, ділові, публіцистичні і художні. Аналіз вказаних текстів з позицій перекладацького аналізу дозволяє вивчити такі значущі категорії як когезія і когерентність, оскільки саме вони уможливають існування тексту як цілісного структурно-семантичного утворення.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – М.: Просвещение, 1981. – 295 с.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К.: Логос, 2003. – 304 с.
3. Воробйова О. П. Про потрібний підхід до тексту і його категорій / О. П. Воробйова // Іноземна філологія. – Львів, 1993. – № 106. – С. 46-53.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
5. Казакова Т. А. Imagery in Translation. Практикум по художественному переводу / Т. А. Казакова. – СПб.: Изд-во «Союз», 2003. – 320 с.
6. Кияк Т. Р. Перекладознавство: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. Р. Кияк, А. М. Наumenко, О. Д. Огуй. – К.: Київський ун-т, 2009. – 544 с.
7. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом / К. Кожевникова // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 49-68.
8. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина. – М.: Просвещение, 1977. – 223 с.
9. Колегаева И. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. Колегаева. – Одесса: ОГУ им. И. И. Мечникова, 1991. – 121 с.

10. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу / Л. В. Коломієць. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – К., 2004. – 522 с.
11. Максимов С. Е. Прагматические и структурно-семантические особенности текста международного договора (На материале англ. языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1984. – 198 с.
12. Максимов С. Е. Практичний курс перекладу (англійська і українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу: навч. посіб. / С. Е. Максимов. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Ленвіт, 2012. – 203 с.
13. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля=K, 2011. – 844 с.
14. Austin J. L. A word as an action / J. L. Austin // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVII. – М. Прогресс, 1986. – С. 22-150.
15. Sinclair J. Fictional world / J. Sinclair // Talking about text. – Birmingham: English Language Research, 1986, DAM № 13. – P. 43-60.

Стрелецкая С.В.

Белоцерковский национальный аграрный университет

АНАЛИЗ ТИПОЛОГИИ ТЕКСТОВ С ПОЗИЦИИ ПЕРЕВОДЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Аннотация

В статье рассмотрено стилистический анализ текста как составляющую процесса переводческого анализа. Автор уточнил понятие «функциональный стиль языка». Проанализированы важные для переводоведения тексты (научные, деловые, публицистические и художественные) с позиции переводческого анализа. Обобщено суть когезии как доминантной категориальной характеристики текста. Выделено типы повторений как лексический и семантический способ обеспечения когезии в тексте.

Ключевые слова: перевод, переводческий анализ, функциональный стиль языка, лексико-семантическая когезия, типы повторений.

Striletska S.V.

Bila Tserkva National Agrarian University

THE ANALYSIS OF TEXT TYPOLOGY BASED ON TRANSLATION ANALYSIS

Summary

The article deals with the problem of stylistic text analysis as the component of the process of translation analysis. The author clarifies what the concept «the functional language style» is. The most important texts for translation studies (scientific, business, publicistic and fictional) from the position of translation analysis have been analyzed. The essence of cohesion as the dominant category characteristics of the text has been generalized. Types of repetitions as lexical and semantic means of cohesion providing in the text have been distinguished.

Keywords: translation, translation analysis, lexico-semantic cohesion, types of repetitions.